

PENOLOGIE EN VICTIMOLOGIE / PENOLOGY AND VICTIMOLOGY (1)**Belgische gedetineerden in de Nederlandse Penitentiare Inrichting Tilburg. Wat kunnen we hieruit leren?**

KRISTEL BEYENS^a
AN-SOFIE VANHOUCHE^b

- ^a Hoogleraar, Onderzoeksgroep Crime & Society (CRiS), Research line Penalty & Society, Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel (Corresp.: kristel.beyens@vub.ac.be).
^b Doctoraatsonderzoeker, Onderzoeksgroep Crime & Society (CRiS), Research line Penalty & Society, Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel

INLEIDING: EEN UNIEKE SAMENWERKING

De lang aanslepende overbevolking in de Belgische gevangenissen en de leegstand van de Nederlandse strafinrichtingen sinds 2005 waren de aanleiding voor de ministers van Justitie van beide landen om de handen in elkaar te slaan. De overbrenging van Belgische gedetineerden naar een Nederlandse gevangenis bleek het ei van Columbus: het Nederlandse penitentiare personeel kon aan het werk blijven en de overbevolking in de Belgische gevangenissen kon verlicht worden, in afwachting van de uitvoering van het 'Masterplan voor een gevangenisstructuur in humane omstandigheden'. Hiervoor werd op 31 oktober 2009 een Verdrag afgesloten tussen België en Nederland over de terbeschikkingstelling van een penitentiare inrichting in Nederland ten behoeve van de tenuitvoerlegging van bij Belgische veroordelingen opgelegde vrijheidsstraffen. Met het oog op de uitvoering van dit verdrag werd op 31 oktober 2009 tevens een samenwerkingsovereenkomst ondertekend tussen het Belgische Directoraat-generaal Penitentiare Inrichtingen (DG EPI) en de Nederlandse Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI). Vanaf 1 februari 2010 werden mannelijke gedetineerden veroordeeld in België naar de Penitentiare Inrichting (PI) Tilburg overgebracht. Vanaf maart 2011 draaide de inrichting met 650 gedetineerden op volle capaciteit. Hoewel het Verdrag aanvankelijk liep tot 31 december 2012, werd het vanaf 2013 jaarlijks verlengd. In december 2016 – na bijna zes jaar – werden de laatste gedetineerden terug naar België overgebracht en ging de PI onherroepelijk dicht. Door het Verdrag functioneerde de PI Tilburg als bijhuis van de strafinrichting van Wortel, wat betekende dat alle overbrengingen en administratie via Wortel gebeurden.

De situatie dat gedetineerden hun straf uitzitten in een ander land, op basis van het regime en de regelgeving van het land van herkomst, maar ten uitvoer gelegd door detentiepersoneel van het land van ontvangst, was uniek in Europa. Deze samenwerking kreeg aanvankelijk heel wat negatieve media-aandacht. 'Al zeker 10 gedetineerden vechten verhuis naar Tilburg aan' (De Morgen, 12 februari 2010); 'Belgische gedetineerden in Tilburg dreigen met opstand' (Gazet van Antwerpen, 23 februari 2010), kopten de Belgische kranten. De Belgische Liga voor Mensenrechten (2011) schreef een kritische nota, maar het rapport van het CPT (CPT/Inf (2012) 19) naar aanleiding van een bezoek in 2011 was gematigd positief. Er was dus heel wat bezorgdheid over de impact van deze uitwisseling voor de gedetineerden.

ONDERZOEK IN DE PI TILBURG

De situatie in de PI Tilburg trok ook de aandacht van de academische wereld. Het betrof immers een uitzonderlijke ontmoeting en confrontatie van verschillende gevangenculturen, regelgevende kaders, gewoonten en penitentiare tradities en bood daardoor een bijzondere gelegenheid om Belgische en Nederlandse aspecten van het gevangeniswezen te vergelijken.

ken. BEYENS & BOONE i.s.m. LIEFAARD, KOX, VANHOUCHE & VANDERPOEL (2013) kregen de kans om in opdracht van het Nederlandse DJI een onderzoek te voeren naar de ervaringen van de gedetineerden en het personeel met het Belgische detentieregime in de PI Tilburg. Het onderzoek richtte zich enkel op het leven in de PI Tilburg en ging dus niet over de voorbereiding en selectie van de over te brengen gedetineerden door het Belgische gevangeniswezen, waar, vooral aanvankelijk, heel wat commotie rond leefde. Het empirische onderzoek greep plaats in de periode maart-mei 2012 en betrof observaties op de verschillende afdelingen en halfopen interviews met gedetineerden en Belgisch en Nederlands personeel. Buiten het Nederlandse penitentiaire personeel waren er immers ook onder andere Belgische directieleden en leden van de psychosociale dienst (PSD) aanwezig. Gezien het Verdrag niet mee afgesloten was met de Vlaamse Gemeenschap, waren er geen Belgische hulp- en dienstverleners aanwezig in Tilburg, wat uiteraard een belangrijke impact had op de voorbereiding van de invrijheidstelling¹. Dit was dan ook meteen een van de belangrijke minpunten van de detentie in de PI Tilburg.

Wat stelden we nog meer vast?² Eerst en vooral werden we als onderzoekers bijzonder goed ontvangen door de Belgische directie en het Nederlandse personeel en kregen we alle faciliteiten om ons vrij te bewegen in de gevangenis en te praten met gedetineerden en personeel, wat het onderzoek sterk vergemakkelijkte³. Ondanks de aanvankelijk negatieve beeldvorming over de PI Tilburg moesten we vaststellen dat de meeste gedetineerden waar we mee spraken over het algemeen erg positief waren over hoe ze werden ontvangen en bejegend door de Nederlandse Penitentiaire Inrichtingswerkers (PIW). Dit confronteerde ons meteen met een van de grootste verschillen met de beleving van de detentie in de Belgische gevangenissen. In Nederland is er een scheiding tussen het personeel (de PIWs), dat dagelijks met de gedetineerden op de wandeling en de afdelingen staat enerzijds, en dat een sterk motiverend-bejegendende en begeleidende aanpak hanteert, en het beveiligingspersoneel (BEWA) anderzijds, dat zich richt op de externe en statische beveiliging. Gedetineerden waren over het algemeen enthousiast over wat zij omschreven als de toegankelijke, open, communicatieve, humane, vriendelijke, behulpzame, familiale en minder autoritaire benadering van de PIWs dan wat ze over het algemeen gewoon waren van de Belgische penitentiaire beambten. We stelden een responsieve, respectvolle praatcultuur vast. Uit de gesprekken met het personeel bleek inderdaad dat zij heel erg doordrongen waren van deze motiverende benadering en dat ze communicatie met de gedetineerden hoog in het vaandel droegen. De andere kant van de medaille was echter dat gedetineerden die de Nederlandse taal niet of minder machtig waren, zich soms achteruit gesteld voelden en dat zij op dat vlak minder positieve ervaringen meldden (Kox, De Ridder, Vanhouche, Boone & Beyens, 2014). Deze bevinding was bijzonder relevant, omdat de gedetineerdenpopulatie immers bestond uit een mix van nationaliteiten van Belgische, mediterrane, Oost-Europese en Afrikaanse landen, en dus heel wat gedetineerden die het Nederlands niet machtig waren. We stelden ook vast dat gedetineerden werden getransfereerd uit alle Belgische gevangenissen, en niet alleen uit Vlaanderen.

Daarnaast kan er gesteld worden dat het dynamische veiligheidsregime in de PI Tilburg niet enkel tot stand kwam dankzij de communicatie tussen personeel en gedetineerden, maar ook door een sterk uitgebouwd programma van activiteiten en groot aantal uren dat gedetineerden hun cel konden verlaten, hetzij om te werken, sporten, wandelen of andere activiteiten. Dat was ook uit noodzaak, gezien een groot deel van de gedetineerden op meer-

- 1 In een latere fase was de VDAB soms aanwezig om bijstand te verlenen voor het zoeken van een job.
- 2 In het kader van deze korte bijdrage lichten we slechts een aantal aspecten uit het onderzoek toe. Voor een uitvoerige verslaggeving van alle onderzoeksresultaten verwijzen we naar BEYENS & BOONE (2013).
- 3 We wensen een bijzonder woord van dank te richten aan de directieleden Wendy MERCELIS, Frank SCHOETERS en Iman KASTIT.

persoonscellen verbleven (tot acht gedetineerden per cel), wat de nood aan tijd buiten cel versterkte.

SAMEN KOKEN

De kwaliteit en de kwantiteit van de voeding was van bij de opening van de PI Tilburg een belangrijk mikpunt van klachten van gedetineerden. De negatieve beoordeling van de voeding en de schok van het verschil met wat ze in de Belgische gevangenissen gewoon waren, bepaalde het negatieve discours over en het imago van de detentie in de PI Tilburg in sterke mate, zeker in de beginperiode. ‘Belgische gedetineerden lusten Hollandse kost niet’ kopte De Morgen op 22 september 2010. Ook tijdens de interviews waren de vele negatieve commentaren over het slechte eten haast unisono. Ze hadden vooral betrekking op het feit dat de voeding voorgeprepareerde microgolfmaaltijden betrof, die bijzonder smaakloos werden bevonden. De ‘bakjes’, zoals ze werden genoemd, zouden volgens gedetineerden niet berekend zijn op de behoeften van de gemiddelde gedetineerde, en werden zeker voor gedetineerden die langere tijd in de gevangenis verblijven, niet geschikt bevonden om hun honger te stillen. Er werd ook geklaagd over een gebrek aan verse voedingswaren. Deze kant en klare maaltijden, die van buitenaf werden aangevoerd door het privébedrijf Sodexo, beantwoordden echter wel aan de Nederlandse normen⁴ en waren niet uitzonderlijk voor Nederland, daar deze voeding in alle gevangenissen wordt verstrekt. De gedetineerden, die in de Belgische gevangenissen echter warme maaltijden kregen die in de gevangeniskeuken bereid werden, geraakten maar niet gewend aan dit nieuwe systeem. Ook de nota van de Liga voor Mensenrechten (2011) en het rapport het Europees comité ter preventie van foltering en onmenselijke en vernederende behandeling (CPT/Inf (2012) 19) bespraken het grote aantal klachten over de maaltijden. De Nederlandse en Belgische autoriteiten verdedigden zich door aan te geven dat de maaltijden voldeden aan de hedendaagse nutritionele standaarden en voldoende voedzaam waren. VANHOUCHE (in voorbereiding, 2017), die in het kader van haar doctoraatsonderzoek naar voeding in de gevangenis later nog diepgaander onderzoek deed in de PI Tilburg, stelde vast dat de klachten van de gedetineerden vooral betrekking hadden op het feit dat zij diepvriesmaaltijden vaak niet erkenden als voeding. Het was iets dat voor velen, en vooral de niet-Belgische gedetineerden, vreemd was aan hun eetgewoontes buiten de muren. De kritiek had dus voornamelijk betrekking op culturele verschillen in eetgewoontes, niet alleen tussen Nederland en België, maar ook tussen de mengelmoes van etnische culturen die vertegenwoordigd waren in de PIT⁵. Ook de verschillende menu’s die rekening hielden met verschillende religies, bleken onvoldoende om in te spelen op deze verschillen in bereidingswijzen. De PIWs bleven voortdurend vaststellen dat gedetineerden hun kant en klare maaltijden rechtstreeks de vuilbak inkieperden en gingen bijgevolg op zoek naar een oplossing voor deze verspilling. Doordat gedetineerden tijdens hun dagelijkse recreatie gebruik konden maken van een industriële keuken, kookten velen hun eigen potje met kantineaankopen, die ze zelf betaalden. Dit bracht uiteraard ongelijkheden met zich mee tussen diegenen die middelen hadden om te koken en zij die dat niet hadden. Hoewel alle gedetineerden vier uren per dag konden werken, werd er vaak geklaagd dat hun arbeid onvoldoende middelen financiële mogelijkheden opleverden om regelmatig zelf voedings-

4 Art. 10 van de samenwerkingsovereenkomst tussen de aangewezen autoriteiten op grond van artikel 3.3 van het Verdrag tussen het Koninkrijk de Nederlanden en het Koninkrijk België over de terbeschikkingstelling van een penitentiaire inrichting in Nederland ten behoeve van de tenuitvoerlegging van bij Belgische veroordelingen opgelegde vrijheidsstraffen, 31 oktober 2009.

5 Op 19 augustus 2015 had bijvoorbeeld slechts 20% van de gedetineerden in de PIT de Belgische nationaliteit.

middelen in de kantine aan te schaffen, ook omdat die verkocht worden aan de prijzen van buiten.⁶

Het personeel op de groepsunits is vervolgens creatief aan de slag gegaan met het gegeven dat de PI Tilburg over keukens op de units beschikte. De idee om gedetineerden financieel te steunen bij het zelf koken, werd de voedingsbodem voor een 'self catering project' dat startte in 2013. VANHOUCHE (in voorbereiding, 2017) bestudeerde dit project door middel van intensieve participerende observaties en interviews met gedetineerden en personeel. Gedetineerden kregen wekelijks €12,50 waarmee zij op een aparte kantenlijst, met enkel ingrediënten (en dus geen sigaretten en dergelijke), producten konden aankopen voor hun dagelijkse warme maaltijd. De kant en klare diepvriesmaaltijden werden afgeschaft voor diegenen die in het project stapten, terwijl de twee andere maaltijden⁷ nog steeds werden voorzien door de instelling. Al snel bleek het project een groot succes en wilden meer gedetineerden instappen, waardoor alle groepsunits uiteindelijk meededen aan het project. De financiële ondersteuning maakte voor vele gedetineerden immers een belangrijk verschil en creëerde ook meer financiële gelijkheid onderling. Gedetineerden vertelden hoe dit systeem veel beter inspeelde op de multiculturele populatie en hoe zij het idee hadden dat zijzelf en hun culturele waarden gerespecteerd werden binnen dit systeem. Ze kregen opnieuw verantwoordelijkheid voor hun basisbehoeften, waardoor het project past binnen de idee van normalisering van detentieregimes. Daarnaast bracht dit ook voor het personeel niet te onderschatten veranderingen mee. Zij moesten bijvoorbeeld samen met de reinigers/fatikken instaan voor het onderhoud en de hygiëne van deze keukens en voor de veiligheid van gedetineerden die toegang hadden tot heel wat materiaal dat in een detentiecontext dikwijls wordt beschouwd als risicovol, zoals messen bijvoorbeeld. De inzet en bijzondere uitwerking van dynamische veiligheid binnen deze instelling speelde dus een cruciale rol in de slaagkansen van dit *self catering* project. En dat het een geslaagd project was, staat als een paal boven water. Het onderzoek van FLEURBAY (2016) naar de percepties van gedetineerden op hun terugkeer naar België toont aan dat sommige gedetineerden het zelf koken zo gingen appreciëren dat het een groot gemis zou vormen bij hun terugkeer naar een Belgische instelling. Ook uit het onderzoek van BEYENS & BOONE (2013) bleek dat zodra gedetineerden in België weet kregen van het feit dat er zelf kon gekookt worden in Tilburg (nog voor het *self catering* project was opgestart), dit een aantrekkingspool werd en sommigen zelfs aanzette om een transfert naar Tilburg te vragen. Dit initiatief toont dus aan dat door in te spelen op de noden van gedetineerden, de directie en het personeel erin geslaagd zijn om één van de grootste kritiekpunten van de PI Tilburg om te buigen tot één van de grootste sterktes en meest geliefde aspect van het detentieregime aldaar.

WAT KUNNEN WE LEREN UIT DEZE SAMENWERKING?

Hoewel we hierboven vooral gefocust hebben op de positieve kant van het verhaal, omdat we denken dat het Belgische gevangeniswezen hier veel kan van leren, hebben we ook heel wat negatieve ervaringen en aspecten van het transporteren van gedetineerden van het ene land naar het andere opgetekend. Het allerbelangrijkste probleem was wel de negatieve impact op het bezoek van familie, wegens de grote afstand, waar vooral gedetineerden afkomstig uit de Brusselse en Waalse gevangenissen onder leden. Hoewel een aantal gedetineerden de voorkeur gaven aan het verblijf in een groepsceel, omwille van het sociale contact

6 Dit is niet alleen in de PI Tilburg, maar in alle gevangenissen het geval.

7 Afhankelijk wanneer de gedetineerden hun eigen maaltijd voorzagen, kon dit ofwel het middagmaal ofwel het avondeten zijn.

en het feit dat daardoor de tijd sneller voorbij ging, klaagden gedetineerden ook over het gebrek aan privacy en de stress die een verblijf in een groepsceel met zich meebracht. Dit was vooral problematisch in tijden van volle bezetting, waar er moeilijk kon worden gewisseld en alle cellen vol zaten. Een ander zeer pijnpunt was de voorbereiding van de voorwaardelijke invrijheidstelling en de moeizame procedure om een penitentiair verlof of een uitgaansvergunning uit te voeren via de strafinrichting van Wortel.

Ondanks de positieve ervaringen zijn dit doorslaggevende argumenten om dergelijke samenwerkingen zeer kritisch te benaderen voor de toekomst, zeker indien we een detentieregime gericht op re-integratie serieus nemen. We moeten echter vaststellen dat het hek blijkbaar ondertussen van de dam is. Zo startte Noorwegen in 2015 een gelijkaardige samenwerking met Nederland. De Nederlandse staatssecretaris van Veiligheid en Justitie Dijkhof stelde de overeenkomst als win-win situatie voor: “*zij de cellen, wij de banen*”. Intussen verblijven er 242 gedetineerden in de gevangenis van Norgerhaven, PI Veenhuizen. Ook Denemarken uitte onlangs interesse voor dit soort Europese samenwerkingen. De Deense minister van Justitie stelde in april 2016 voor om te besparen op buitenlandse gedetineerden en goedkope celcapaciteit te huren in Polen en Roemenië. Dit voorstel verschilt echter danig van de samenwerkingen tussen Nederland-België en Nederland-Noorwegen omdat het niet werd ingegeven door de overbevolkingsproblematiek maar louter door economische overwegingen (VANHOUCHE & MINKE, in voorbereiding). Hoe dan ook, de samenwerking tussen België en Nederland zette verschillende Europese beleidsmakers aan tot nadenken over de organisatie van hun nationaal gevangenisbeleid. Het ziet ernaar uit dat vooral het groeiende legertje aan buitenlandse gedetineerden zonder verblijfsrecht een potentieel doelpublik is om getransporteerd te worden van het ene land naar het andere, waardoor er als het ware een nieuwe groep van ‘*transnational prisoners*’ (PAKES & HOLT, 2015) in de maak is.

REFERENTIES

- BEYENS, K., BOONE I.S.M., LIEFAARD, T., KOX, M., VANHOUCHE, A.-S. & VAN DER POEL, S. (2013). *‘Zeg maar Henk tegen de chef’. Ervaringen met het Belgische detentieregime in de PI Tilburg*. Boom: Lemma Uitgevers.
- CPT. (2012). *Report to the Governments of Belgium and the Netherlands on the visit to Tilburg Prison from 17-10 October 2011*. Strasbourg.
- FLEURBAYE, A. (2016). *Wanneer de muren mee verhuizen... Een kwalitatief onderzoek naar de sluiting van de PI Tilburg* (stageverslag). Brussel.
- KOX, M., DE RIDDER, S., VANHOUCHE, A.-S., BOONE, M. & BEYENS, K. (2014). Detentiebeleving van strafrechtelijk gedetineerden zonder verblijfsrecht. *Tijdschrift voor Criminologie*, 56(2), 31-47.
- LIGA VOOR MENSENRECHTEN (2011). *Nota naar aanleiding van bezoek aan Tilburg*.
- PAKES, F. & HOLT, K. (2015). The Transnational Prisoner: Exploring Themes and Trends Involving a Prison Deal with the Netherlands and Norway. *British Journal of Criminology*, 57(1), 79-93.
- VANHOUCHE, A.-S. (in voorbereiding, 2017). *Food in Prison. A Comparative Study between Belgium, the Netherlands and Denmark*, Doctoraatsthesis, Vrije Universiteit Brussel & University of Southern Denmark, Brussel & Odense, België & Denemarken.
- VANHOUCHE, A.-S. & MINKE, L. (in voorbereiding). A Danish Prisoner Surprise Egg? Implications of Sentencing Prisoners Abroad.

PENOLOGIE EN VICTIMOLOGIE / PENOLOGY AND VICTIMOLOGY (2)**Peer-to-peer leren en ondersteuning: ook mogelijk in gevangnissen!?**

DORIEN BROSENS^a
LIESBETH DE DONDER^b

^a Postdoctoraal onderzoeker, Vakgroep Educatiewetenschappen, Vrije Universiteit Brussel (Corresp.: dbrosens@vub.ac.be)

^b Professor, Vakgroep Educatiewetenschappen, Vrije Universiteit Brussel

INLEIDING

Deze rubriektekst zoomt in op de mogelijkheden van peer-to-peer programma's in gevangnissen. Programma's waarbij peers elkaar ondersteunen, hebben ingang gevonden in uiteenlopende sectoren om het hoofd te bieden aan allerlei problemen, gaande van HIV en aids, gokken tot tienermoeders (PARKIN & McKEGANEY, 2000). Terwijl bepaalde landen al (re-)delijk ver staan met de implementatie van peer-to-peer programma's in gevangnissen (vb. USA, UK, Canada – BAGNALL *et al.*, 2015), wordt hiermee in ons land amper en vaak impliciet geëxperimenteerd. Omdat de interesse vanuit de Vlaamse praktijk echter sterk groeiende is, wil deze tekst een inspiratieoverzicht bieden van verschillende types peer-to-peer programma's in gevangnissen. Hieronder staan we dan ook stil bij de twee vormen die het vaakst voorkomen in de literatuur: peer-educatie en peer support (BAGNALL *et al.*, 2015; SOUTH *et al.*, in press). Daarnaast bespreken we ook kort peer-onderzoek, een soort peerinterventie die niet opgenomen wordt in de bestaande classificaties in de penitentiaire literatuur (vb. BAGNALL *et al.*, 2015; SOUTH *et al.*, in press), maar waar in de realiteit wel projecten rond bestaan.

PEER-EDUCATIE

Uit de internationale review van BAGNALL en collega's (2015) blijkt dat peer-educatie in gevangnissen in het buitenland hoofdzakelijk focust op gezondheidsthema's, waarbij het populairste thema de preventie van HIV is. Een voorbeeld van peer-educatie in gevangnissen waarin men focust op gezondheid is het 'Health and First Aid prison volunteer scheme' dat in samenwerking met het Rode Kruis geïmplementeerd is in alle Ierse gevangnissen. Nadat gedetineerden een intensieve training bestaande uit 7 modules hebben gevolgd, worden ze peer-to-peer leerkrachten die hygiëne, gezondheid en EHBO promoten. Dit heeft onder meer geleid tot de verspreiding van gezondheidsboodschappen (vb. bewustzijns campagne rond tuberculose of buikgriep) en de omvorming van bestaande preventiematerialen in begrijpbare taal en vertaling hiervan in talen die frequent voorkomen in de Ierse gevangnissen (MEHAY & MEEK, 2016). Ook in de Waalse gevangnissen zijn er een aantal peer-educatieve programma's geïmplementeerd. Tot 2015 was er het 'boule-de-Neige' project waarbij gedetineerden andere gedetineerden informeerden over allerhande gezondheidsaspecten (vb. risico's verbonden aan het plaatsen van 'wilde' tattoos en piercings, het delen van scheerapparaten) (MODUS VIVENDI, 2015). Daarnaast is er vandaag het gelijkaardige project 'Détenus Contact Santé' waarbij gedetineerden worden opgeleid om hun medegedetineerden te informeren over allerlei gezondheidsthema's (PLETTINCKX *et al.*, 2015).

Peer-educatie gaat echter breder dan enkel gezondheid. Zo is er in Engeland het Toe-by-Toe programma. Door dit programma kunnen gedetineerden geletterdheids training geven en zo andere gedetineerden leren lezen en schrijven (PERRIN & BLAGDEN, 2016). Gedetineerden kunnen daarnaast ook ingezet worden tijdens groepslessen die gedoceerd worden door een leerkracht. Zo stellen verschillende gevangnissen in Engeland peer-mentoren aan die in

klaslokalen aanwezig zijn tijdens lessen om ondersteuning te bieden aan de leerkracht en de lerende gedetineerden. Deze peer-mentoren helpen gedetineerden met het correct vervullen van opdrachten en moedigen hen aan om de cursus af te maken en eventueel door te stromen naar een andere cursus (BROSENS & DE DONDER, 2016).

PEER SUPPORT

Een tweede vorm van peer-ondersteuning wordt in de literatuur benoemd als peer support. Het idee achter peer support is dat personen die zich in een gelijkaardige positie bevinden, iets te bieden hebben dat niet door professionelen geboden kan worden (FARRANT, 2002). In het Verenigd Koninkrijk zijn er twee formeel georganiseerde vormen van peer support in gevangnissen. Ten eerste zijn er *'insider schemes'* (BOOTHBY, 2011; EDGAR, JACOBSON, & BIGGAR, 2011; PERRIN & BLAGDEN, 2016) – ook wel *'prison orientation'* genoemd in Australië (DEVILLY *et al.*, 2005). Het doel van deze insider schemes/prison orientation is gedetineerden die voor een eerste keer in de gevangenis komen, basisinformatie, geruststelling en praktische ondersteuning te bieden (BOOTHBY, 2011; PERRIN & BLAGDEN, 2016). Nieuwe gedetineerden worden met andere woorden ingelicht over het beleid, de procedures en realiteit van het gevangenisleven door medegedetineerden (DEVILLY *et al.*, 2005). De steun door medegedetineerden wordt enkel tijdens de eerste dagen van detentie verleend (BOOTHBY, 2011; PERRIN & BLAGDEN, 2016).

Daarnaast bestaan er *'listener schemes'* in gevangnissen in het Verenigd Koninkrijk. De taak van listeners is emotionele steun bieden aan medegedetineerden. Gedetineerden kunnen een gesprek hebben met een listener gedurende hun hele detentieperiode (EDGAR *et al.*, 2011; JAFFE, 2012; PERRIN & BLAGDEN, 2016). Dit programma werd geïntroduceerd met als doelstelling het aantal suïcide- en zelfverminkingspogingen terug te dringen (PERRIN & BLAGDEN, 2016). Ook in andere landen bestaan peer-to-peer programma's die als doel hebben aan zelfmoordpreventie te doen. In Canada is er bijvoorbeeld *'SAMS in the Pen'*. Net zoals bij de listener schemes kunnen gedetineerden 24/24u een gesprek aanvragen met een SAM-vrijwilliger (HALL & GABOR, 2004). In Frankrijk is er dan weer het *'CDS programma'*. De taak van de CDS-gedetineerden is om gedetineerden die een risico lopen om suïcide te plegen, te identificeren en te ondersteunen (AUZOULT & ABDELLAOUI, 2013). Uit het thesisonderzoek van VANDE REYDE (2016) blijkt dat er in de gevangnissen betrokken in haar onderzoek (Antwerpen, Gent, Hasselt, Leuven-Centraal en Oudenaarde) geen formele programma's bestaan om suïcide tegen te gaan, maar wel dat gedetineerden bij elkaar op cel geplaatst worden wanneer er een verhoogd risico is op suïcide (vb. relatiebreuk, slecht nieuws vernemen, zware straf krijgen).

In Noord-Amerika bestaat er ook *'peer-to-peer care'* (CLOYES *et al.*, 2016; INDERBITZIN *et al.*, 2016; HOFFMAN & DICKINSON, 2011). Hoewel BAGNALL en zijn collega's (2015) dit oorspronkelijk beschouwden als een apart peer-to-peer programma, bekijken ze dit in een latere publicatie als een vorm van peer support (SOUTH *et al.*, in press). In Noord-Amerikaanse gevangnissen zijn er meer dan 60 *'prison hospice programs'* waarin gedetineerden vrijwillig een verzorgingsrol opnemen ten aanzien van stervende medegedetineerden. Nadat deze gedetineerden een training gekregen hebben, vervullen zij taken zoals voorlezen, eten geven, brieven schrijven naar familieleden van de patiënten, spirituele ondersteuning bieden aan de patiënten en trainen van nieuwe gedetineerden-verzorgers (HOFFMAN & DICKINSON, 2011).

PEER-ONDERZOEK

Gedetineerden kunnen ook betrokken worden in het verrichten van onderzoek. Participatieve onderzoeken waarbij gedetineerden een actieve onderzoeksrol opnemen, zijn redelijk

zeldzaam. Niettemin staan we stil bij twee voorbeelden. Enerzijds is er het participatief onderzoek van FINE *et al.* (2001) in een vrouwengevangenis in New York. Onderzoekers van The Graduate Center en gedetineerdenonderzoekers werkten samen gedurende een vierjarig project. 15 gedetineerden volgden een cursus onderzoeksmethoden waarna ze elk vijf gedetineerden interviewden over onderwijs in de gevangenis. Ook in eigen land is er een voorbeeld te vinden van peer-onderzoek, namelijk het project 'ouders als onderzoekers' in de gevangenis van Gent. Er was een oudergroep van gedetineerde ouders die onderzoek uitvoerde onder begeleiding van de Rode Antraciet, VCOK vzw en Universiteit Gent. Zij deden samen onderzoek over 'ouder zijn in de gevangenis' (EXPOO, 2013). De betrokken gedetineerden hebben uiteindelijk een rapport gemaakt met allerlei aanbevelingen dat ze gepresenteerd hebben aan de directie. De aanbevelingen gingen bijvoorbeeld over de bezoekmodaliteiten en het gebruik van de telefoon (BROSENS *et al.*, 2016).

MEERWAARDE EN AANDACHTSPUNTEN

Academici hebben aangetoond dat het inzetten van peers in het ondersteunen van medegedetineerden verschillende voordelen heeft. Zo zoeken peer-to-peer verzorgers naar innovatieve manieren om tegemoet te komen aan noden van zieke gedetineerden (CLOYES *et al.*, 2016), ervaren peer-ondersteuners hun periode in de gevangenis als positiever omdat ze een vrijwilligerstol kunnen opnemen (PERRIN & BLAGDEN, 2016), verlagen peer support programma's de werklust van penitentiaire beambten (EDGAR *et al.*, 2011), zorgt het voor een verlaging van stress en angst bij gedetineerden die van deze diensten gebruik maken (BOOTHBY, 2011; JAFFE, 2012), en versterkt het geven van geletterdheidsstraining niet enkel het zelfvertrouwen van de lerende gedetineerde maar ook dat van de peer-leerkracht (PERRIN & BLAGDEN, 2016). Peer-to-peer programma's kunnen een sleutel zijn tot een sterke samenwerking tussen gedetineerden, gevangenispersoneel en het management dat nodig is om gedetineerden op een succesvolle manier te bejegenen. Het is echter van essentieel belang de peer-ondersteuners niet te beschouwen als plaatsvervangers van professionelen, maar als een unieke aanvulling hierop (DEVILLY *et al.*, 2005).

Niettemin zijn er ook enkele aandachtspunten verbonden aan het formeel inzetten van peers in gevangnissen. De kans bestaat dat gedetineerden die een verantwoordelijkheids- of vertrouwensfunctie krijgen, deze misbruiken door bijvoorbeeld kwetsbare gedetineerden te intimideren of uit te buiten en illegale activiteiten verrichten zoals het verspreiden van drugs of GSM's (EDGAR *et al.*, 2011). Daarnaast is het belangrijk de rol van peer-to-peer ondersteuners duidelijk te maken tegenover personeel en aandacht te hebben voor de emotionele belasting van bijvoorbeeld listeners (BOOTHBY, 2011). Verder vragen peer-to-peer programma's ook om een zorgvuldige selectie en training van gedetineerden die een ondersteuningsrol opnemen (DEVILLY *et al.*, 2005).

In Vlaamse gevangnissen komen peer-to-peer leren en ondersteuning vandaag de dag eerder op een impliciete, niet bewuste manier voor. Vaak informeren en ondersteunen gedetineerden elkaar (en voornamelijk celgenoten) op een informele manier (BROSENS *et al.*, 2016; Inderbitzin *et al.*, 2016). Hoewel het belang van deze informele contacten niet onderschat mag worden, kan het nuttig zijn na te denken over een de implementatie van een formeel programma (DEVILLY *et al.*, 2005).

REFERENTIES

AUZOULT, L., & ABDELLAOUI, S. (2013). Perceptions of a peer suicide prevention program by inmates and professionals working in prisons. *Crisis*, 34(4), 289-292.

- BAGNALL, A.-M., SOUTH, J., HULME, C., WOODALL, J., VINALL-COLLIER, K., RAINE, G., KINSELLA, K., DIXEY, R., HARRIS, L., & WRIGHT, N. M. J. (2015). A systematic review of the effectiveness and cost-effectiveness of peer education and peer support in prisons. *BMC Public Health*, 15(1), 290.
- BOOTHBY, M. R. K. (2011). Insiders' Views of their Role: Toward their Training. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 53(4), 424-448.
- BROSENS, D., & DE DONDER, L. (2016). *Educational participation of European citizens detained in a foreign European country*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- BROSENS, D., DE DONDER, L., MIEVIS, J., SALHI, F., & VAN ROY, L. (2016). *Inspraak & participatie van gedetineerden in de gevangenis van Gent*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- CLOYES, K. G., ROSENKRANZ, S. J., BERRY, P. H., SUPIANO, K. P., ROUTH, M., SHANNON-DORCY, K., & LLANQUE, S. M. (2016). Essential Elements of an Effective Prison Hospice Program. *American Journal of Hospice and Palliative Medicine*, 33(4), 390-402.
- DEVILLY, G. J., SORBELLO, L., ECCLESTON, L., & WARD, T. (2005). Prison-based peer-education schemes. *Aggression and Violent Behavior*, 10(2), 219-240.
- EDGAR, K., JACOBSON, J., & BIGGAR, K. (2011). *Time well spent: A practical guide to active citizenship and volunteering in prison*. London: Prison Reform Trust.
- EXPOO. (2013). Ouders als onderzoekers (gevangenis Gent). *Magazine Opvoedingsondersteuning*.
- FARRANT, F. (2002). Isolated but not excluded: can prisoners be participants? *Criminal Justice Matters*, 49(1), 38-39.
- FINE, M., TORRE, M. E., BOUDIN, K., BOWEN, I., CLARK, J., HYLTON, D., ... UPEGUI, D. (2001). *Changing Minds: The Impact of College in a Maximum-Security Prison. Effects on Women in Prison, the Prison Environment, Reincarceration Rates and Post-Release Outcomes*. New York: The New York State Department of Correctional Services.
- HALL, B., & GABOR, P. (2004). Peer suicide prevention in a prison. *Crisis: Journal of Crisis Intervention and Suicide*, 25(1), 19-26.
- HOFFMAN, H. C., & DICKINSON, G. E. (2011). Characteristics of prison hospice programs in the United States. *The American Journal of Hospice & Palliative Care*, 28(4), 245-252.
- INDERBITZIN, M., WALRAVEN, T., & ANDERSON, J. (2016). Leading by example: Ways that prisoners give back to their communities. In L. S. ABRAMS, E. HUGHES, M. INDERBITZIN, & R. MEEK (Eds.), *The voluntary sector in prisons. Encouraging personal and institutional change*. New York: Palgrave Studies, 85-114.
- JAFFE, M. (2012). *Peer support and seeking help in prison. A study of the Listener scheme in four prisons in England*. Keele: Keele University.
- MEHAY, A., & MEEK, R. (2016). The development of a peer-based approach for promoting prisoner health in an English male young offender institution. In L. S. ABRAMS, E. HUGHES, M. INDERBITZIN, & R. MEEK (Eds.), *The voluntary sector in prisons. Encouraging personal and institutional change*. New York: Palgrave Studies, 143-170.
- MODUS VIVENDI. (2015). Bdn en prison. Geraadpleegd op 10 januari 2017, op <http://www.modusvivendi-be.org/spip.php?article79>
- PARKIN, S., & MCKEGANEY, N. (2000). The Rise and Rise of Peer Education Approaches. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 7(3), 293-310.
- PERRIN, C., & BLAGDEN, N. (2016). Movements towards desistance via peer-support roles in prison. In L. S. ABRAMS, E. HUGHES, M. INDERBITZIN, & R. MEEK (Eds.), *The voluntary sector in prisons. Encouraging personal and institutional change*. New York: Palgrave Studies, 115-142.
- PLETTINCKX, E., ANTOINE, J., BLANCKAERT, P., DE RIDDER, K., VANDER LAENEN, LAUDENS, F., CASERO, L., & GREMEAUX, L. (2015). *Belgisch Nationaal drugsrapport 2014. Nieuwe ontwikkelingen en trends, WIV-ISP*. Brussel: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

- SOUTH, J., BAGNALL, A., & WOODALL, J. (in press). Developing a typology for peer education and peer support delivered by prisoners. *Journal of Correctional Health Care*.
- VANDE REYDE, C. (2016). *Peer support in detentie: een kwalitatief onderzoek naar de implementatiemogelijkheden in Vlaamse gevangenissen*. Gent: Universiteit Gent.

PENOLOGIE EN VICTIMOLOGIE / PENOLOGY AND VICTIMOLOGY (3)

Child Focus en de Notice and Takedown-procedure Naar een publiek-private samenwerking in de strijd tegen kinderpornografie

YASMIN VAN DAMME^a

- ^a Beleidsmedewerker seksuele uitbuiting, Child Focus (Corresp.: Yasmin.Vandamme@childfocus.org).

INLEIDING

Het internet biedt een enorme schat aan mogelijkheden aan jong en oud in onze maatschappij. Jammer genoeg heeft de evolutie in informatie- en communicatietechnologieën ook de aandacht getrokken van pedoseksuelen en ‘fanaten van beelden van seksueel misbruik van kinderen.’¹ Voor hen is het internet een bijzonder dankbaar medium om beelden aan te maken via webcams, te verspreiden, in te ruilen of te verzamelen. Hierdoor is het fenomeen ‘kinderpornografie’ een groeiend fenomeen dat steeds meer ongrijpbaar wordt. Beelden worden vaak in wereldwijde netwerken uitgewisseld en technische evoluties, zoals Thor-netwerken, maken opsporing ervan moeilijker. Maar ook het misbruik wordt extremer. Kinderen worden jonger, de situaties worden gewelddadiger, er wordt meer en meer ‘op bestelling’ gewerkt, al dan niet via live streaming. Het gaat hier niet zomaar om beelden, niet zomaar over ‘een vorm van porno’. Kinderpornografisch materiaal zijn sporen, bewijzen, afbeeldingen van het reële seksueel misbruik van kinderen. Echte slachtoffers die niet alleen de pijnlijke ervaring van het misbruik met zich meedragen maar keer op keer een secundaire victimisering ervaren omwille van de wetenschap dat de beelden van ‘hun’ misbruik online circuleren.

Het is omwille van deze slachtoffers dat Child Focus al sinds 2002 binnen haar missies omtrent seksuele uitbuiting strijdt tegen dit fenomeen via de oprichting van het burgerlijk meldpunt www.stopchildporno.be (cfr. *infra*) in nauwe samenwerking met de Federale Politie. Echter, in België wordt vooralsnog geen concreet werk gemaakt van de verwijdering van in België gehoste beelden van seksueel misbruik van kinderen. Daarnaast speelt België slechts een beperkte rol op het internationale toneel, terwijl de tools hiervoor wel voorhanden zijn.

Child Focus biedt, naar het voorbeeld van zusterorganisaties in zo goed als elk ander land in Europa (en daarbuiten), haar diensten aan om politie en justitie te helpen in de strijd tegen de online beschikbaarheid van dergelijk materiaal. In deze bijdrage wordt besproken welke beleidsveranderingen daartoe nodig waren, welke intussen werden gerealiseerd en waar het nog steeds vast zit. Daarnaast wordt ook besproken wat de concrete toekomstige

1 Professionelen raden het gebruik van de term kinderpornografie af gezien elke link met legale pornografie moet afgewezen worden. Om deze reden wordt verder in deze bijdrage gesproken over CSAM, de afkorting voor Child Sexual Abuse Material, hetgeen de te verkiezen term voor professioneel gebruik is (*Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse*. Aangenomen door de Interagency Working Group in Luxembourg, 28 January 2016, <http://luxembourg-guidelines.org/>).